

УДК 94(477)"2013/2014":316.7:7.03
DOI 10.32461/2226-3209.4.2025.351835

Цитування:

Родінова Н. Л. Культурні стратегії роду Острозьких в європейському контексті раннього Нового часу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 4. С. 60–67.

Rodinova N. (2025). Cultural Strategies of the Ostrozky Family in the European Context of the Early Modern Period. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 4, 60–67 [in Ukrainian].

Родінова Наталія Леонідівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри артменеджменту
та інформаційних технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2259-5573>
rodinova2010@gmail.com

КУЛЬТУРНІ СТРАТЕГІЇ РОДУ ОСТРОЗЬКИХ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Мета статті полягає в дослідженні змісту та особливостей культурних стратегій роду Острозьких у контексті європейських інтелектуальних та патрональних практик раннього Нового часу. **Методологія дослідження** ґрунтується на поєднанні історико-ретроспективного, компаративного, структурно-логічного та культурно-історичного підходів, що дозволило простежити локальні особливості меценатства та його відповідність європейським тенденціям. **Наукова новизна** полягає у спробі розглянути меценатство Острозьких крізь призму європейської моделі культурної політики, у якій патронат виступає інструментом формування символічного капіталу, інтелектуального середовища та репрезентації влади; водночас актуалізовано питання про власні стратегії української еліти, які були спрямовані на утвердження культурної суб'єктності українських земель. **Висновки.** У роботі зазначено, що створення Острозької академії та друкарні було не випадковою ініціативою, а частиною продуманої культурної стратегії Василя-Костянтина Острозького, яка орієнтувалася на формування православної інтелектуальної еліти, модернізацію національної освітньої традиції та розширення комунікативних можливостей української культури. Доведено, що освітній проєкт спирався на університетські моделі європейських країн, які були адаптовано до потреб православного середовища, що дозволило поєднати латинську інтелектуальну традицію з візантійською богословською спадщиною. Наголошено, що друкарська діяльність виступала не лише як технічна база видавничої справи, а і як ключовий інструмент ідейного впливу. Обґрунтовано, що меценатство роду Острозьких сприяло становленню українського освітнього й книжкового простору, а також формуванню мережі інтелектуальних контактів.

Ключові слова: культурні стратегії Острозьких, Острозька академія, Острозька друкарня, ранній Новий час, історія освіти.

Rodinova Nataliia, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Art Management and Information Technologies, National Academy of Culture and Arts Management

Cultural Strategies of the Ostrozky Family in the European Context of the Early Modern Period

The purpose of the article is to study the content and features of the cultural strategies of the Ostrozky family in the context of European intellectual and patronage practices of the early modern period. **The methodology** is based on a combination of historical-retrospective, comparative, structural-logical, and cultural-historical approaches, which allowed us to trace the local features of patronage and its compliance with European trends. **The scientific novelty** lies in the attempt to consider the patronage of the Ostrozkys through the prism of the European model of cultural policy, in which patronage acts as an instrument for the formation of symbolic capital, the intellectual environment and the representation of power; at the same time, the question of the Ukrainian elite's own strategies aimed at asserting the cultural subjectivity of Ukrainian lands was raised. **Conclusions.** The work states that the creation of the Ostroh Academy and Printing House was not a random initiative, but part of a well-thought-out cultural strategy of Vasyl-Konstantyn Ostrotsky, which was focused on the formation of an Orthodox intellectual elite, the modernisation of the national educational tradition, and the expansion of the communicative capabilities of Ukrainian culture. It is proven that the educational project was based on university models of European countries, which were adapted to the needs of the Orthodox environment, which made it possible to combine the Latin intellectual tradition with the Byzantine theological heritage. It is emphasised that printing activities acted not only as a technical basis for publishing, but also as a key instrument of ideological influence. It is substantiated that the patronage of the Ostrotsky family contributed to the formation of the Ukrainian educational and book space, as well as the formation of a network of intellectual contacts.

Keywords: cultural strategies of the Ostrohsksys, Ostroh Academy, Ostroh Printing House, early Modern Times, history of education.

Актуальність теми дослідження. Меценатство роду Острозьких посідає важливе місце в українській історіографії як один із визначальних чинників розвитку освіти, книжності та культурного життя українських земель XVI – початку XVII ст. Водночас проблема полягає в тому, що ця діяльність тривалий час осмислювалася переважно в межах національного або конфесійного наративу, що звужувало можливості її інтерпретації в ширшому європейському контексті. У ранньомодерній Європі меценатство, патронат, клієнтела та фундаційна діяльність становили взаємопов'язану систему соціальних і політичних практик аристократії, спрямованих на репрезентацію влади й формування символічного капіталу. Підтримка освіти, книгодрукування та церковних інституцій виконувала не лише благочинну, а й стратегічну функцію, пов'язану з легітимацією соціального статусу та розбудовою мереж особистої лояльності. У цьому сенсі діяльність князів Острозьких не була винятком, а відповідала загальноєвропейським моделям культурного покровительства, адаптованим до умов Речі Посполитої та Великого князівства Литовського.

Разом із тим в історіографії зберігається неоднозначність у трактуванні мотивацій меценатства Острозьких – між інтерпретаціями його як інструменту захисту православної спільноти та як елементу магнатських патронсько-клієнтських стратегій. Відсутність цілісного бачення співвідношення цих аспектів ускладнює комплексне осмислення меценатської діяльності роду. Це зумовлює потребу аналізу меценатства Острозьких у порівняльній перспективі з урахуванням європейських соціокультурних моделей раннього Нового часу. Такий підхід дозволяє розглядати меценатство не лише як прояв благочинності, а як інтегральний механізм влади, репрезентації та культурного виробництва.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній історіографії меценатство роду Острозьких розглядається на перетині кількох напрямів, що дозволяє розглядати українські традиції з погляду загальноєвропейських моделей культурного покровительства. На концептуальному рівні важливими є праці, що окреслюють політичні та культурні параметри ранньомодерної Європи та визначають місце культурних практик у виробленні легітимності влади та структуруванні соціального простору. Ця група досліджень визначає меценатство як

механізм репрезентації статусу, формування символічного капіталу та створення інтелектуальних осередків, що забезпечували інтеграцію еліт.

У праці Р. Фроста простір Великого князівства Литовського та Речі Посполитої інтерпретується як політичний організм, заснований на конфесійній та мовній рівновазі. Автор переконливо демонструє, що релігійна політика і мовна стратифікація виступали фундаментом державної ідентичності, а культурні практики, зокрема освітні та видавничі ініціативи, функціонували у якості інструментів інтеграції шляхетських еліт [11].

У дослідженні Р. Баттервіка патронат виступає інструментом політичної легітимації та формою «м'якої влади», а культурні ініціативи постають засобом формування бажаного образу монарха або магната в очах підданих та європейських партнерів. Автор акцентує на ролі палацової культури, візуальної репрезентації та механізмів патронсько-клієнтських відносин, завдяки яким забезпечувався соціальний контроль [10].

Інтелектуально-історичне підґрунтя пропонує К. Чорські, який розглядає культурні інституції як простори формування нових смислів, а інтелектуальні мережі – як середовище, що створює політичні концепти та символічні моделі влади [15].

Другий напрям досліджень становлять роботи, в яких розкриваються механізми патронату та клієнтельних зв'язків у Речі Посполитій, що дозволяє зрозуміти меценатство як органічну складову політичної культури регіону. У роботі А. Мончака патронат і клієнтела окреслюються як модель соціальної організації, в якій влада, соціальні зв'язки і культурні ініціативи функціонували у спільному просторі [14]. У. Августиняк акцентує увагу на магнатських дворах Великого князівства Литовського, описує їх як осередки взаємодії політичних і культурних практик. На матеріалі клієнтських мереж дослідниця показує, що підтримка освіти і книгодрукування виступали способом вибудовування персональних зв'язків та каналом впливу на процеси в регіоні [9].

У фокусі дослідження Н. Яковенко опинилася соціально-правова основа діяльності української аристократії, в якій фундації, благодійні заходи та культурне заступництво представлено як складова шляхетської моделі саморепрезентації та інструмент закріплення влади. Авторка наголошує, що меценатство формувало своєрідний символічний ресурс, який підсилював соціальну легітимність роду [8].

Низка сучасних студій наголошують, що українське меценатство ранньомодерного часу розвивалося в умовах політичної багатоконфесійності та культурної конкуренції, що зумовлювало необхідність орієнтації на захист власної духовної традиції та підтримку інституцій, здатних забезпечити збереження культурної суб'єктності. У цьому контексті українські студії М. Довгань, Л. Азарцевої, О. Донік дозволяють окреслити специфіку вітчизняних меценатських практик, їхню цільову спрямованість і відмінності від західноєвропейських взірців.

Так, стаття М. Довгань, присвячена порівнянню українських і західноєвропейських моделей меценатства епохи Ренесансу, підводить до висновку, що діяльність князів Острозьких виразно поєднувала європейські форми культурного покровительства та прагнення до збереження конфесійної і культурної ідентичності. При цьому вказується, що діяльність Острозьких вписувалася у стратегії аристократичного патронажу [3].

Розширюючи визначення патронату, Л. Азарцева, визначає його як багаторівневу систему координації взаємин між владою, світськими і духовними інституціями. Дослідниця переконливо показує, що меценатство в середньовічній та ранньомодерній Європі виконувало не лише репрезентативну функцію, а й виступало регулятором соціальних та політичних процесів [1]. У свою чергу, дослідження О. Донік [4] дозволяє простежити спадкоємність українських благодійницьких ініціатив, що та є свідченням тривалої традиції.

Третій блок досліджень безпосередньо сфокусований на діяльності князів Острозьких і дозволяє реконструювати конкретні механізми культурного покровительства. Саме ці праці демонструють, що меценатство Острозьких не обмежувалося підтримкою окремих культурних ініціатив, а функціонувало як продумана система освітніх, книжкових і дипломатичних стратегій, співмірних із європейськими практиками аристократичного патронату.

У дослідженнях В. Ульяновського острозький осередок постає як структурований проєкт, у якому видавнича діяльність, освіта та підтримка інтелектуальних кіл розглядаються не відокремлено, а в єдності з політичними і конфесійними пріоритетами роду. Дослідник зазначає, що залучення вчених, організація друкарні та формування академічного середовища були частими стратегії посилення позицій князів в регіоні [7]. Подібний підхід

дозволяє визначати меценатство не як емоційно вмотивовану доброчинність, а як інвестицію у довготривалу культурну інфраструктуру, що грала на підсилення політичної суб'єктності роду у загальноєвропейському контексті.

У дослідженнях Т. Кемпа наголошує на масштабності амбіцій Василя-Костянтина Острозького та їхній відповідності культурним тенденціям доби. Автор акцентує, що діяльність князя була на рівні з європейським освітнім рухом та вказує на розуміння важливості формування православної інтелектуальної еліти [12; 13].

Конфесійно-політичний вимір діяльності Острозьких ґрунтовно проаналізовано у докторській дисертації М. Довбищенка, що дозволяє розглядати меценатство князя В.-К. Острозького у взаємозв'язку з релігійними рухами Волині кінця XVI – першої половини XVII ст. Автор показує, що підтримка шкіл, братств і церков була формою активного втручання у конфесійну динаміку регіону та засобом формування альтернативних до державних центрів духовної влади [2].

Історіографічну традицію осмислення фундаційної діяльності В.-К. Острозького простежує Р. Труба на основі аналізу доробку Омеляна Терлецького. Дослідження вводить до наукового обігу локальні джерела та юридичні документи, які дозволяють конкретизувати соціальні механізми патронату князя, зокрема на прикладі тернопільської фундації, та простежити довготривалий вплив цих ініціатив на міське середовище [6].

Важливим доповненням до персоналізованого аналізу є стаття Л. Шваб і Ю. Токарської, що присвячена спробам перенесення резиденції Вселенського патріархату на руські землі Речі Посполитої [16]. Авторки показують, що меценатство князя Острозького тісно пов'язується з його участю у міжконфесійних і дипломатичних проєктах. Така інтерпретація дозволяє розглядати діяльність князя в парадигмі європейської аристократичної культури, для якої меценатство виступало інструментом впливу на наддержавні церковні і дипломатичні процеси.

Отже, в історіографічному полі поступово утверджується інтерпретація, відповідно до якої діяльність Острозьких постає елементом ширшого європейського культурного простору ранньомодерної доби, а їхній патронат може бути осмислений як інструмент конструювання інтелектуального середовища та символічного ресурсу влади.

Мета статті – дослідити зміст та особливості культурних стратегій роду Острозьких в контексті європейських інтелектуальних та патрональних практик ранньомодерної доби. Для досягнення мети сформульовано такі завдання: визначити особливості європейського та українського патронату ранньомодерної доби; простежити механізми культурного покровительства князів Острозьких у освітній, видавничій та релігійній сферах; оцінити вплив меценатства Острозьких на формування інтелектуального простору України XVI–XVII ст. у порівняльній перспективі.

Виклад основного матеріалу. Меценатська діяльність роду Острозьких постає одним із найбільш репрезентативних прикладів адаптації західноєвропейських традицій культурного покровительства до соціокультурних умов українських земель ранньомодерної доби. Її формування було зумовлене специфічним статусом князівської верстви в українському суспільстві, що істотно відрізнявся від шляхетських моделей меценатства, поширених у Західній Європі. Як видно з дослідження Н. Яковенко, українські князі впродовж XIV–XVII ст. залишалися замкненою елітою, доступ до якої не визначався ані матеріальним достатком, ані урядовою кар'єрою, ані королівськими привілеями. Їхній авторитет ґрунтувався на праві походження, саме так їх владу сприймав народ [8].

Саме ця така природа князівського статусу зумовила специфіку меценатства. На відміну від родів Західної Європи, де культурне покровительство часто виступало інструментом престижної репрезентації або соціального змагання, меценатство українських князів, зокрема Острозьких, формувалося як моральний обов'язок перед родовою традицією, церквою і «руською спільнотою». Н. Яковенко підкреслює, що до числа традиційних чеснот князівського статусу ще з давньоруських часів належали військова звитяга та щедрість до церкви, що разом формували етичну модель правителя-заступника [8, 77–111]. У цьому сенсі меценатство постає органічною складовою князівської влади.

Двохсотлітнє перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського створило загалом сприятливі умови для розвитку цієї моделі культурного покровительства. Литовсько-руська політична система, незважаючи на внутрішні суперечності, забезпечувала відносну

конфесійну толерантність і збереження прав православної церкви, що дозволяло князям реалізовувати меценатські ініціативи в освітній, релігійній та культурній площині. У даному контексті діяльність князів Острозьких слід розглядати не як виняток, а як найбільш послідовний і масштабний вияв загальноєвропейського явища аристократичного культурного патронату, адаптованого до українських реалій.

Водночас всередині самого роду Острозьких можна простежити еволюцію пріоритетів меценатської діяльності. У постаті Костянтина Івановича Острозького, одного з найвизначніших політичних і військових діячів Великого князівства Литовського початку XVI ст., домінувало рицарське начало. Його слава як полководця та оборонця держави визначала основний образ князя, проте релігійне меценатство вже тоді відігравало важливу роль. Саме за Костянтина Івановича було започатковано активну підтримку православних інституцій, що заклало основи подальшої провідної ролі роду Острозьких у православному середовищі руських і литовських земель [13, 18].

Фундації нових церков, підтримка монастирів, втручання у справи Київської митрополії та отримання привілеїв на опіку над церковними структурами є свідченням усвідомленої політики культурного і релігійного покровительства. Дозвіл короля Сигізмунда I на будівництво мурованих православних храмів, зокрема у Вільні, всупереч чинним обмеженням, став не лише проявом особистого авторитету князя, а й важливим прецедентом у конфесійній політиці Великого князівства Литовського [13, 213–214]. Отже, меценатство Костянтина Івановича вписувалося у ширший європейський контекст, де аристократія виступала посередником між церковними інституціями та світською владою.

Якісно нового виміру меценатська діяльність роду Острозьких набула за Василя-Костянтина Костянтиновича Острозького. На відміну від батька, для нього пріоритетним став саме культурно-інтелектуальний аспект покровительства, що дозволяє розглядати князя як одного з найбільших меценатів Східної Європи другої половини XVI ст. Зосередивши свою діяльність у родинному центрі Острозі, він свідомо перетворив місто на осередок освіти, книговидавництва та релігійної думки, що був співмірним з провідними європейськими культурними центрами.

Модель меценатства Василя-Костянтина Острозького демонструє структурну подібність

до практик західноєвропейських аристократичних родів, які інвестували у створення університетів, академій, друкарень і богословських центрів. Водночас її специфіка полягала у чіткому спрямуванні на захист та модернізацію православної традиції в умовах посилення католицького і протестантського впливу. Князівське покровительство культури поєднувало функції ідеологічного захисту, освітньої реформи та репрезентації православної спільноти в загальноєвропейському просторі.

Отже, меценатство роду Острозьких слід розглядати як цілісну систему культурного покровительства, що поєднувала давньоруські традиції князівської благочинності з новими формами ранньомодерної європейської культурної політики. Воно стало важливим чинником формування українського культурного простору XVI – початку XVII ст. і водночас засвідчило здатність української аристократії інтегруватися в загальноєвропейські процеси зі збереженням власної ідентичності. Проте реалізація такої амбітної стратегії була б не можливою без створення потужної матеріальної та інституційної бази, яка втілювалася у конкретних освітніх і видавничих проєктах.

Зміщення фокусу з особистості на розбудову сталих інституцій дозволяє побачити в діяльності Острозьких не просто меценатську діяльність, а саме цілісну картину соціокультурної діяльності. Освітнє та книжкове меценатство роду Острозьких, насамперед за Василя-Костянтина Острозького є одним із найяскравіших прикладів інтелектуального покровительства в ранньомодерній Україні та водночас демонструє глибоку інтегрованість українських культурних процесів у загальноєвропейський контекст. На відміну від традиційних форм благочинності, спрямованих на церковне будівництво або ж утримання духовенства, освітні і видавничі ініціативи князя мали стратегічний характер та були зорієнтовані на довготривалу трансформацію православної культури в умовах конфесійної конкуренції.

Створення навчального осередку в Острозі близько 1576 р. було безпосередньою відповіддю на кризу православної освіти в Короні та Великому князівстві Литовському, що особливо загострилася в середині XVI ст. Розвиток мережі єзуїтських колегіумів, протестантських гімназій і академій поставив православну шляхту перед загрозою інтелектуальної маргіналізації. У цій ситуації

Острозька школа постала як альтернатива західним освітнім моделям [12, 97; 12, 101].

Програма навчання в Острозькій академії ґрунтувалася на західноєвропейських зразках, зокрема на системі семи «вільних наук», що було характерним для університетів Італії, Німеччини та Польщі. Водночас вона зберігала орієнтацію на візантійську богословську традицію, що дозволяло поєднувати «латинський Захід» і «грецький Схід» в межах єдиного освітнього проєкту. Саме ця синтетичність дозволяє дослідникам говорити про справжню «революцію в освітній православній традиції» [7, 291–292].

Фактично створений князем заклад виконував функції академії, оскільки став першим в Україні науковим осередком, довкола якого згуртувалися провідні інтелектуальні сили тогочасного православного світу. Показовим є залучення до викладання та керівництва вихованців Падуанської академії – одного з найавторитетніших університетських центрів Європи. Першим ректором Острозької академії став грек Кирило Лукаріс, який обіймав цю посаду у 1594–1600 рр., а згодом став патріархом Александрійським і Константинопольським [5, 36]. Іншим яскравим прикладом є Никифор Кантакузин. Залучення таких постатей свідчило високий рівень академічних амбіцій князя та його прагнення інтегрувати український освітній простір у міжнародні інтелектуальні мережі.

Принциповою рисою освітнього проєкту Острозьких було усвідомлення освіти як інструменту культурної самооборони. В умовах активної діяльності єзуїтських колегіумів, поширення католицьких та протестантських шкіл в українських землях Острозька академія виконувала функцію альтернативного центру формування еліти, зорієнтованої на збереження православної традиції. Водночас вона не заперечувала досягнення західноєвропейської науки, а радше прагнула їх осмислити та адаптувати, що свідчить про відкритий, а не ізоляціоністський характер цього освітнього проєкту.

Острог швидко перетворився на осередок активного культурного обміну. Дослідники відзначають постійні відвідини міста вченими з православного Сходу, Балкан, а також з Польщі, що формувало унікальне середовище міжкультурного спілкування. Саме в цій інтелектуальній атмосфері розквітли таланти українських письменників-полемістів Герасима Смотрицького, Івана Вишенського, Клирика Острозького, Дем'яна Наливайка та інших. Як підкреслює І. Мицько, з другої

половини 1590 рр. Острог фактично став найпотужнішим українським видавничим центром своєї доби [5, 36].

Невід'ємною складовою цього інтелектуального проєкту стало книгодрукування. Василь-Костянтин Острозький свідомо надав друкарській справі пріоритетного значення, що виразно зафіксовано в його розпорядженні влаштувати в Острозі насамперед «дом на дело книг печатных», а вже потім «дом и детям к научению» [7, 291]. Така ієрархія завдань засвідчує стратегічне бачення ролі книги як основного інструменту культурної та конфесійної боротьби.

Заснована у 1578 р. Острозька друкарня стала першою приватною магнатською друкарнею на Волині та перетворила місто на один із провідних центрів книговидавання у Східній Європі. Князь активно залучав до роботи провідних майстрів і інтелектуалів, зокрема Івана Федорова, фінансував масштабні видавничі проєкти, враховуючи досвід протестантських друкарень Західної Європи [7, 287; 13, 213–214]. Це відповідало європейській практиці залучення висококваліфікованих майстрів друкарської справи до культурних центрів, що прагнули інтелектуального впливу.

Головною подією книговидавничої справи стало видання Острозької Біблії 1581 р. – першого повного друкованого тексту Святого Письма староцерковнослов'янською мовою. Амбітність цього проєкту пояснювалася усвідомленням того, що основні християнські конфесії вже мали повні тексти Біблії, тоді як православний світ залишався в цьому сенсі позаду [7, 297]. Для роботи над Біблією князь утримував близько двадцяти фахівців, серед яких були богослови, перекладачі та друкарі [7, 299]. Архієпископ Діонісій Раллі-Палеолог Кізіцький проживав у князя понад десять років та працював над перекладом тексту [16, 22].

Загалом в Острозькій друкарні було видано близько 25 книг, серед яких – не лише біблійні та богослужбові тексти, а й полемічні твори, підручники і дидактичні посібники: «Буквар» (1578), «Новий Завіт» (1580), «Хронологія» (1581), «Ключ Царствія Небесного» Герасима Смотрицького, «Отпис» Клирика Острозького та інші. Цей видавничий масив став фундаментом для розвитку наукової та полемічної літератури слов'янською мовою, що засвідчувало бажання врахувати потреби православного соціуму [7, 302]. Отже, в Острозі було створено видання, які за своїм науковим і

текстологічним рівнем не поступалися західноєвропейським аналогам.

Фінансовою основою стабільності освітньо-книжкового проєкту став створений князем постійний фонд. Так, 14 лютого 1585 р. В.-К. Острозький записав на користь академії та шпиталю замок і містечко Сураж із навколишніми селами, цей акт було затверджено королем Стефаном Баторієм [13, 899–901]. Така форма інституційного забезпечення цілком відповідала західноєвропейській практиці фінансування університетів і колегіумів через земельні надання і постійні доходи.

Друкарська діяльність виконувала також важливу комунікативну функцію. Через книгу ідеї, сформовані в академічному середовищі Острога, поширювалися далеко за межі Волині, впливаючи на розвиток освіти, богослов'я та книжної культури в Україні, Білорусі та Молдавії. Отже, Острог перетворився на транскордонний інтелектуальний центр. Синтез видавничої та освітньої діяльності створив прецедент. Коли приватна ініціатива фактично перебрала на себе функції державного культурного будівництва. Це дозволило православному інтелектуальному середовищу вистояти у конфесійному протистоянні, а й вийти на рівень рівноправного діалогу із західноєвропейською науковою думкою, перетворити руську віру на суб'єкт культурного відродження.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що у західноєвропейському та центрально-східноєвропейському контекстах культурні стратегії аристократії раннього Нового часу поєднували освітні, релігійні, політичні та репрезентативні виміри, так інтегруючи культуру в ширші процеси соціального та цивілізаційного розвитку. Українські землі, перебуваючи у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, органічно включилися в ці процеси, адаптувавши загальноєвропейські моделі культурного покровительства до власних конфесійних, мовних і традиційних пріоритетів.

На прикладі діяльності роду Острозьких показано, що культурні стратегії української еліти XVI – початку XVII ст. були не периферійним, а становили концептуально сформований комплекс дій, здатний продукувати власні культурні проєкти європейського рівня. Освітні та видавничі ініціативи, зосереджені навколо Острозької академії та друкарні, засвідчили перехід від традиційної доброчинності до цілеспрямованої

культурної політики, зорієнтованої на формування інтелектуальної еліти та захист конфесійно-культурної ідентичності. У цьому сенсі культурні стратегії виступають як інструмент конструювання культурної пам'яті.

Діяльність Острозьких доводить, що українська аристократія не лише наслідувала західноєвропейські моделі, а й продукувала власні інтелектуальні та комунікаційні стратегії, здатні впливати на культурний простір за межами українських земель. Саме це дозволяє розглядати культурні стратегії роду Острозьких як один з ключових чинників включення України в культурні процеси раннього Нового часу.

Водночас подальших досліджень потребує порівняльне осмислення українських меценатських практик у співвідношенні з аналогічними процесами в інших регіонах Центрально-Східної Європи, а також дослідження трансформації культурних стратегій у довготривалі інституційні форми культурної пам'яті. Такий підхід дозволить глибше зрозуміти роль українського досвіду у формуванні європейської культурної спадщини та уточнити місце роду Острозьких у загальноєвропейському інтелектуальному ландшафті.

Література

1. Азарцева Л. С. Вплив меценатства на розвиток середньовічної культури. *Культура України. Культурологія*. 2015. Вип. 49. С. 51–63.
2. Довбищенко М. В. Українська шляхта Волині у релігійних рухах кінця XVI – першої половини XVII ст. : дис. ... д-ра іст. наук: 09.00.12. Київ, 2010. 896 с.
3. Довгань М. Меценатство в українській культурі епохи Ренесансу. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. Вип. 13. URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/311> (дата звернення: 08.09.2025).
4. Донік О. М. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 2005. № 4. С. 159–177.
5. Колосова Н. Меценатська діяльність князя В.-К. Острозького та його роль в історії князівського меценатства України кінця XVI – початку XVII ст. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. 2018. Вип. 1. С. 32–37. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=827474> (дата звернення: 08.09.2025).
6. Труба Р. Князь В.-К. Острозький і фундація його імені в Тернополі у дослідженнях Омеляна Терлецького. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2017. Вип. 1(3). С. 78–82. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ist_2017_1%283%29_14 (дата звернення: 08.09.2025)

7. Ульяновський В. Острозька книжність у контексті життєдіяльності князя Василя-Костянтина Острозького. Парадигма оцінок. *Canadian-American Slavic studies*. 2017. Vol. 51. P. 289–311. DOI: DOI: <https://doi.org/10.1163/22102396-05102012>.
8. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Київ : Критика, 2008. 469 с.
9. Augustyniak U. 'The old servant' in the research on magnate clientelism in lithuania in the 17th c. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*. 2010. Vol. 58, iss. 1. P. 71–85. URL: <https://yadda.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.c6656f0e-9bdb-3902-81db-15d1e532f465> (дата звернення: 08.09.2025).
10. Butterwick R. The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context, c. 1500-1795. 2001. URL: https://www.academia.edu/90038593/The_Polish_Lithuanian_Monarchy_in_European_Context_C_1500_1795 (дата звернення: 08.09.2025).
11. Frost R. OXFORD HISTORY OF EARLY MODERN EUROPE. Oxford University press, 2015. 564 p. DOI: DOI: <https://doi.org/10.30965/25386565-02001013>.
12. Kempa T. Akademia i drukarnia Ostrogska. Bialy Dunajec – Ostrog, 2006. 33 p. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/19603/file.pdf> (дата звернення: 08.09.2025).
13. Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski (1526-1608) – przywódca społeczności prawosławnej w Rzeczypospolitej. Torun: Wydawnictwo Uniwersytetu M. Kopernika, 2023. 999 s. URL: <https://wydawnictwo.umk.pl/upload/files/OPEN%20ACCESS/Konstanty%20Wasyl%20Ostrogski%20popr..pdf> (дата звернення: 08.09.2025).
14. Mączak A. The Patron-Client Relationship in Historical Perspective. *Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives*. 2017. Vol. 20. URL: <https://www.peterlang.com/document/1067764> (дата звернення: 08.09.2025).
15. Schorske C. E. Thinking with History. Explorations in the passage to modernism. New Jersey, 1999. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6696\(199924\)35:1<55::AID-JHBS8>3.0.CO;2-N](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6696(199924)35:1<55::AID-JHBS8>3.0.CO;2-N).
16. Shvab L., Tokarska Yu. 1580s Transfer Attempts of the Ecumenical Patriarch's Seat to the Ruthenian Lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth (Rzeczpospolita). *Codrul Cosminului*. 2022. Vol. 28, iss. 1. P. 7–28. URL: https://codrulcosminului.usv.ro/wp-content/uploads/2022/11/Article.1.Vo1_28.pdf (дата звернення: 08.09.2025).

References

1. Azartseva, L.S. (2015). The influence of patronage on the development of medieval culture. Culture of Ukraine. Series: Cultural Studies, 49, 51–63 [in Ukrainian].
2. Dovbyshchenko, M.V. (2010). Ukrainian nobility of Volhynia in religious movements of the late 16th – first half of the 17th centuries. Doctoral dissertation. Kyiv [in Ukrainian].

3. Dovhan, M. (2025). Patronage in Ukrainian culture of the Renaissance. *Bulletin of Humanities*, 13 [in Ukrainian].
4. Donik, O.M. (2005). Charity in Ukraine (19th – early 20th centuries). *Ukrainian Historical Journal*, 4, 159–177 [in Ukrainian].
5. Kolosova, N. (2018). The patronage activities of Prince V.-K. Ostrozky and his role in the history of princely patronage in Ukraine in the late 16th – early 17th centuries. *International Bulletin: Cultural Studies, Philology, Musicology*, 1, 32–37 [in Ukrainian].
6. Truba, R. (2017). Prince V.-K. Ostrozky and the foundation named after him in Ternopil in the research of Omelyan Terletsky. *Scientific Notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: History*, 1(3), 78–82 [in Ukrainian].
7. Ulianovskyi, V. (2017). Ostroh literature in the context of the life of Prince Vasyl-Kostiantyn Ostrozky. *Paradigm of assessments. Canadian-American Slavic studies*, 51, 289–311. DOI: 10.1163/22102396-05102012 [in Ukrainian].
8. Yakovenko, N. (2008). Ukrainian nobility from the end of the 14th to the middle of the 17th century. *Volyn and Central Ukraine. Krytyka* [in Ukrainian].
9. Augustyniak, U. (2010). ‘The old servant’ in the research on magnate clientelism in lithuania in the 17th c. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 58(1), 71–85 [in Polish].
10. Butterwick, R. (2001). The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context, 1500–1795 [in English].
11. Frost, R. (2015). *Oxford history of early modern Europe*. Oxford University press. DOI: 10.30965/25386565-02001013 [in English].
12. Kempa, T. (2006). *Akademia i drukarnia Ostrogska. Bialy Dunajec – Ostrog* [in Polish].
13. Kempa, T. (2023). *Konstanty Wasyl Ostrogski (1526-1608) – przywódca społeczności prawosławnej w Rzeczypospolitej*. Wydawnictwo Uniwersytetu M. Kopernika [in Polish].
14. Mączak, A. (2017). The Patron-Client Relationship in Historical Perspective. *Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives*, 20 [in English].
15. Schorske, C.E. (1999). *Thinking with History. Explorations in the passage to modernism*. New Jersey. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6696\(199924\)35:1<55::AID-JHBS8>3.0.CO;2-N](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6696(199924)35:1<55::AID-JHBS8>3.0.CO;2-N) [in English].
16. Shvab, L., & Tokarska, Yu. (2022). 1580s Transfer Attempts of the Ecumenical Patriarch’s Seat to the Ruthenian Lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth (Rzeczpospolita). *Codrul Cosminului*, 28(1), 7–28 [in English].

Стаття надійшла до редакції 31.10.2025
Отримано після доопрацювання 01.12.2025
Прийнято до друку 10.12.2025
Опубліковано 29.12.2025